

БЪЛГАРСКИ И РУМЪНСКИ – БАЛКАНСКИ ОТПЕЧАТЪК В СЛАВЯНСКОТО И РОМАНСКОТО НАСЛЕДСТВО

Сборник в чест на 65-годишния юбилей на
проф. д-р Василка Алексова

Факултет по славянски филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
2018

***БЪЛГАРСКИ И РУМЪНСКИ –
БАЛКАНСКИ ОТПЕЧАТЪК
В СЛАВЯНСКОТО И РОМАНСКОТО
НАСЛЕДСТВО***

***Сборник в чест на 65-годишния юбилей
на проф. д-р Василка Алексова***

Съставители и редактори

Дарина Младенова (отговорен редактор)

Биляна Михайлова

Екатерина Търпоманова

София, 2018

**Факултет по славянски филологии,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“**

Проведената на 16 май 2018 г. конференция и това издание се финансират от Софийския университет по проект № 80-10-66

- © Дарина Младенова,
- © Биляна Михайлова,
- © Екатерина Търпоманова (съставители), 2018,
- © Факултет по славянски филологии
към Софийския университет „Св. Климент Охридски“, 2018

ISBN 978-619-7433-25-8

ISBN 978-619-7433-26-5 (pdf)

Проф. д-р Василка Алексова

***BULGARIAN AND ROMANIAN:
BALKAN BRANDS OF SLAVIC
AND ROMANCE***

***Contributions in Honour
of Professor Dr. Vasilka Aleksova's
Sixty-Fifth Birthday***

Editors

Darina Mladenova (editor-in-charge)

Bilyana Mihaylova

Ekaterina Tarpomanova

Sofia, 2018

Faculty of Slavic Studies, Sofia University „St. Kliment Ohridski”

СЪДЪРЖАНИЕ

Дарина Младенова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Василка Алексова на 65 години</i>	9
Дарина Младенова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Библиография на трудовете на Василка Алексова</i>	14
<i>Етнолингвистика и езикова картина на света</i>	27
Анастасия Петрова (Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“). <i>Лингвистични превъплъщения на културния символ възел в българския и румънския модел на света</i>	29
Яна Сивилова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Етнолингвистика и фразеология</i>	42
Румяна Л. Станчева (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Йон Лука Караджале – между сватбата и мита за фаталната жена</i>	51
Фотини Христакуди-Константиниду (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Гръцките фолклорни сватбени песни в колекцията на Клод Шарл Фориел</i>	59
Zamfira Mihail (Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române). <i>Dragoste, căsătorie, familie în cercetările prof. univ. dr. Vasilka Aleksova</i>	68
Лора Ненковска (Национален исторически музей / Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Образът и ролите на св. Неделя в румънските приказки</i>	75
Христина Г. Марку (Тракийски университет „Демокрит“, Гърция). <i>Представите за дома в българската и новогръцката фразеология</i>	82
Радостина Захаријева (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Манипулацията през призмата на идиоматиката</i>	90
Маргарита Гетова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Соматични фразеологични единици с компонент око в балканските езици</i>	107

Старият румънски език и старият български език.....	115
Олга М. Младенова (Университет на Калгари, Канада). <i>Етнолингвистична разходка из една предмодерна зоологическа градина.....</i>	117
Боряна Велчева (Кирило-Методиевски научен център към Българската академия на науките). <i>Из старата българска лексика.....</i>	128
Ива Иванова, Явор Иванов, Петко Петков (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Прение на Панагиот с Азимит (по препис № 53 от сборката на Григорович в Руската държавна библиотека).....</i>	132
Мая Александрова, Маргарет Димитрова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Ръкописен извор за названия на дрехи от края на XIX век от Тополовградска околия.....</i>	139
Балканско езикознание.....	151
Петя Асенова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“), Златка Генчева (Национален център за научни изследвания, Филиал за изследване на устната традиция на езиците и културите, Франция), Марияна Петровиц (Национален институт за източни езици и култури, Франция). <i>Относно бъдещето време в румънския. Типологични аспекти.....</i>	153
Екатерина Търпоманова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Бъдеще време в подчинени условни изречения в балканските езици.....</i>	161
Silvia Mihăilescu, Elena Camelia Zăbavă (Universitatea „Sf. Chiril și Metodieu”, Veliko Tărnovo). <i>Conjuncțiile adversative în limbile română și bulgară. Perspectivă contrastivă.....</i>	172
Биргит Игла. <i>Заемане и адаптация в ромски език. Stjava u kolava.....</i>	184
Румяна Лютакова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Тенденцията към интелектуализация в най-новия български и румънски език.....</i>	191
Албена Мирчева (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>За произхода и наименованието на автохтонната лексика в румънския език.....</i>	200
Рамона Стойчева (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Изразяването на ‘никога’ в българския и румънския език.....</i>	211
Cătălina Vătășescu (Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române). <i>Alb. kunorë „cunună; cununie”, kunorëzoi „a cununa”. Sensuri și derivare. Comparație cu româna.....</i>	219

Етимология	227
Живка Колева-Златева, Силвия Михайлеску (Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“). <i>За произхода на някои румънски думи, чиято етимология е посочена като неясна в многотомния Академичен речник на румънския език</i>	229
Биляна Михайлова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>Думите за ‘страх’ и ‘ужас’ в румънски и арумънски от етимологична перспектива</i>	239
Lia Brad Chisacof (Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române). <i>Un singur cuvânt sau două etimoane?</i>	252
Диалектология	255
Grigore Brâncuș (Academia Română). <i>O carte de dialectologie românească</i>	257
Iulia Mărgărit (Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române). <i>Graiul românilor timoceni (Bulgaria) reflectat într-un dosar dialectal</i>	260
Manuela Nevaci (Institut de linguistique « Iorgu Iordan – Al. Rosetti » de l’ Académie roumaine). <i>Le dialecte aroumain – une zone de convergence entre la Roumanie orientale et la Roumanie occidentale (en référence a la structure des formes pronominales)</i>	271
Дарина Младенова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <i>За отношенията на бълг. картоф и рум. cartof</i>	279

Български и румънски – балкански
отпечатък в славянското и романското наследство
Сборник в чест на 65-годишния юбилей
на проф. д-р Василка Алексова

ЛИНГВИСТИЧНИ
ПРЕВЪПЛЪЩЕНИЯ НА КУЛТУРНИЯ СИМВОЛ
ВЪЗЕЛ В БЪЛГАРСКИЯ И РУМЪНСКИЯ
МОДЕЛ НА СВЕТА

Анастасия Петрова

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

LINGUISTIC TRANSFORMATIONS
OF THE CULTURAL SYMBOL *KNOT* IN THE BULGARIAN
AND ROMANIAN MODEL OF THE WORLD

Anastasia Petrova

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Abstract. The paper focuses on figurative units in Bulgarian and Romanian, in which primary ideas and images are perceived. There is a common archetype, that leads to the mythological picture of the world. The language units related to different cultural and stereotypical symbols cannot be separated from the mythological or primary unconscious perceptions of the world intertwined in them in a complex way. These ancient traces are stored in the subconscious and further nuance the ongoing contemporary cognitive processes. „The symbolic aura“ over the semantics of the units is made of semes that must be analyzed not in isolation but together with the remaining components of meaning (denotative, significative, additional connotation).

Keywords: cultural symbol, model of the world, archetype

1. Магическо-религиозният комплекс на *връзването*

Магически практики с *връзване* познават много народи, но М. Елиаде отбелязва, че при индоевропейците символиката на *връзването* органично се влива „в самата структура на ужасната божествена или човешка върховна власт“ и присъства във всички културни кодове. *Връзването* е осмислено като омагьосване, но *връзките* често придобиват космологични и метафизически измерения и се проявява магическо-религиозната многозначност на символа.

Предполага се кавказки произход за индоевропейския мито-ритуален комплекс¹. Фактите сочат, че урало-алтайците и тюрко-татарите не познават подобни ритуали и митове, за разлика от земите на Южен Кавказ, в континуитет с Месопотамия, Анатолия и Балканите (Елиаде 1998: 117–121). Хилядолетният контакт в ареала превръща Балканите и Анатолия в кръстопът за хети, кимерийци, перси, фриги, селджуци, османски турци и др. Изследванията на културолози и лингвисти подхранват хипотезата за общ архетип в балканските представи, върху който почиват редица магически практики за предпазване от болести, безсъние, стерилитет и др. в Югоизточна Европа (Елиаде 1998; Schubert 1984: 143; вж. и изследването върху проявите на балканска изосемия, свързани с ‘връзан’, у Assenova 1993: 510–524).

Божествата в индоевропейската митология са групирани в триади според жреческата (магическо-сакрална), военната или стопанската им функция (римските *Юпитер – Марс – Квирин*, древноиндийските *Варуна – Индра – Митра*, МНМ 1: 532), но според митовете те допълнително се противопоставят като „връзващи“ и „развързващи“ божества (*Юпитер – Марс, Варуна – Индра* и др., Dumézil 1988: 36–40). Важно е да се отбележи, че в старите представи способността да „връзва“ има божеството или земният владетел. Във ведическия пантеон владетелят на небето и световните води *Варуна* (корен **цегī-* ‘връзвам’ IEW: 3363) с *примка* или *възел* обвива и наказва лошия, създава ред и равновесие в света. В най-архаичните мито-ритуални текстове хетската богиня *Камрусена* (Старо царство) чрез заклинания „развързва“ реките, планините и свещените зверове (МНМ 1: 619). И почитаната в Югозападна Тракия тракийско-фригийска богиня *Бендида* (от и.е. **b^hend^h-* ‘връзвам’, Georgiev 1975: 25) *преде нишката* на личната съдба, на социалните връзки и брака, покровителства юношеската инициация². Мотивът за *изтъкването* на съдбата присъства силно в древногръцката митология: мойрата *Клото преде нишката* на човешкия живот и определя продължителността му (Кун 1969: 24); в „Илиада“ се казва, че Ахил „по-късно... ще изпита бедите, които съдбата с нишка прокобна изпреде, когато роди го Тетида“ (Илиада 20: 127–128). Същия мотив намираме и в легендите за карпатската *Докия (Dochia)*, чиято *изпредена* (= усукана) *вълнена нишка* символизира непрекъснатостта на течащото време (Плотникова 2009: 123). *Връзването*

¹ Хипотезата хармонира с извода на Г. Шуберт, че източникът на магическите практики е в митологията на Хетска Анатолия и на Тракия (Schubert 1984: 143). Хетската митология е основана върху вярванията на хатите (хети, населяващи северната и централна част на Мала Азия), чийто език е родствен на северозападните кавказки езици (МНМ 2: 590).

² Инициацията е „непознат път с отворен вход и трудно намираем изход“. И. Маразов свързва Бендида в тази ѝ функция с идеята за Лабиринта. Напомнящо за нея изображение е открито върху сребърен наколенник от Маломирово-Златица: царствена фигура на трон, с вретено, което преде нишката на съдбата (= прокарва път през Лабиринта), в ръка с фиала с напитка, която дарява сакрално знание (Маразов 2010: 46; Marazov 1995).

се възприемало и като свидетелство за отдаденост на вярващия към бога или за покорство пред господаря³.

Езиковите данни сочат, че магическо-религиозният комплекс на *връзването* е изграден върху мрежа от първообрази (*вретеното, нишката, платното, тъкачките, Лабиринта, съдбата*). Проявен на различни плоскости, *възелът* е като детайл от космологичен текст, в който определени лунни или лунно-пъкленни божества с невидими нишки *привързват* всичко в Космоса и в човешкия живот в широко космическо *връзване* (Елиаде 1998: 111; Маразов 2010: 6; Evseev 1997: 306). Този архетипен мотив се активира от асоциации на подсъзнателно ниво в изрази с привидно битова мотивация: рум. разг. *a lega gura pînzei* ‘завързвам нишките на основата, когато започвам да тъка’, ‘забогатявам’ (DFRB: 391); бълг. *изтъках си чергата (платното)* ‘свърших си работата, като използвах някого за това; постигнах си целта’ (ФРБЕ 1: 432), *свързвам двата края* ‘успявам да живея с оскъдни средства’ (ФРБЕ 2: 182, 279–280) и др.

2. Възелът и връзването в културния модел на българите и румънците

В митологията и обредността на двата народа *връзването* е с културно-семиотичната стойност на ритуално действие, което варира във всяка конкретна проява. В своята смислова цялост езиковите знаци оформят две ясно открити групи, белязани от характерната за културния символ амбивалентност. Едната от тях представя *връзването* като благотворна сила, асоциирана с *живота*. Тя затваря пътя на зла сила и така защитава, укрепва, съдейства за стабилно, здраво цялостно съграждане. Другата група образуват единици, които отразяват *връзването* като зловредно действие, гравитиращо около *смъртта*. В този случай *връзването* е сила, която затваря пътя на жизнените сили на човека. Противоречивият образ на *връзването* (да защитава и да вреди) затруднява в някои случаи съвременното мислене. Но на фона на митологичните представи и в контекста на езическото и християнското омисляне на света семантиката на езиковите факти става достъпна за тълкуване. Сложният образ на *връзването* е отразен в езика чрез лесно проследима енантиосемия, наблюдавана при многобройните термини за назоваване на детайли от характерната обредност в периодите на раждане, женитба, смърт или други значими събития от човешкия живот.

Наблюдава се и любопитно пресичане в съзнанието на двата народа на идеята за *връзването* с тази за *затварянето* – вж. стб. отвъръсти ‘отварям’, отвъръстиє ‘отвор’, оуъръсти ‘отворя, откряна’ (Супрасълски сборник, X в.), рдзвръъсти ‘отварям’, отвъръзати ‘отварям’ и др., от и.е. корен **wergʰ-* на глагола

---

³ Ритуалното *връзване* или *оковаване* било обичайно за германските, трако-фригийските и кавказките земи (Елиаде 1998). Магическа сама по себе си, властта дава на тиранина Ромул славата на „връзвач“. Плутарх пише, че пред него вървели мъже с тояги и гонели тълпата. Опасани с ремъци, те *завързвали* тези, които Ромул им посочвал (Плутарх 1994: № 26). Вж. и албанския обичай виновният за вендата да се яви пред „съда“ с вързани ръце.

връзвам (БЕР 1: 188–189). В румънски „срещата“ на двете идеи е проявена в синтагмата *legarea drumului* ‘препречване на пътя на младоженците след венчавката с конец или въже’ (сватбено ритуално действие в окр. Клуж в Трансилвания, Алексова 2013: 298), срв. и *a-i ține cuiva drumul legat* букв. ‘държа вързан пътя на някого’, ‘преча, не давам възможност на някого да извършва нещо’ (DFRB: 347), вж. бълг. диал. *vărža păt* ‘омагьосам пътя’ (пример от Assenova 1993: 517). В суеверия и приказки рум. *a lega* означава още ‘спирам, предотвратявам нещо, преди да навреди’⁴.

3. Българско-румънски езикови изосемии

Всички езикови изосемии, които ще разгледаме по-долу, протичат в очертаната дотук когнитивна рамка, предопределила разделянето им в две относително обособени семантични групи. В първата от тях връзването е осмислено като благотворна сила, асоциирана с живота.

3.1. ‘Връзвам’ – ‘пазя’. Семантичният преход е породен от вярата, че с *връзване* на пътя можеш да спреш злото. Тази вяра е изразена чрез амулета като универсално защитно средство. У римляните и старите гърци плитчица, спирала, плетеница и други украшения играели роля на талисмани пазители⁵. Във въображението на хората животът бил *вързан* (= скрит, пазен) във *възела*, а *навъзникът* (знахар) чрез амулета правел имитативна магия, за да прогони злото (Прилеп, БЕР 1: 188). Стара практика в народната медицина е болестта да се отблъсква чрез *връзване* на болното място. Плиний разказва за лечението на херния с *нишка* от паяжина, на която връзвали седем или девет *възела* и я *омотава*ли около слабините на пациента (Елиаде 1998). С такава защитна функция е натоварена и мартеницата. Преплетените бяла и червена (или черна в древността) нишки отразяват по символичен начин преплитането (но и противопоставянето) в живота на светло и тъмно, топло и студено, зима и пролет, плодородие и безплодие, живот и смърт. Всички балкански народи са запазили, макар и в различна степен, следи от древната ѝ функция на украшение за ръката, гърдата или шията, което защитава⁶ (вж. Ghinoiu 2005: 58; Ghinoiu 2007: 233–234).

3.2. ‘Връзвам’ – ‘изграждам добре, солидно’. Рано регистрирана общобалканска изосемия между друм. *bine legat*, арум. *g'ine ligat* и гр. *καλοδέματος*

⁴ Същата представа ръководи българите, когато *връзват* пъпа на детето с *бял* или *червен конец*, за да спрат злото, което може да влезе в тялото на детето.

⁵ Вж. гр. *καταδέω* ‘връзвам с магическа омая като правя възел’, остар. *κατάδεσμος* ‘магически възел’, ‘завързване на възел с цел да омагьосам, да привлека с магия’ (ГРС: 667), *μαγικός κατάδεσμος* ‘магически възел’ (МЛОЕГ: 3673); лат. *fascinum* ‘урочасване’, ‘амулет против урочасване’ (ЛБР: 256).

⁶ Вж. бълг. *мартеница*, *марта*, *мартичка*, по-рядко *китица*, *китичка* и под., диал. *мартинка*, *мартинче*, в Западна Македония *моњак* (млњак), което всички мъже в семейството носят на празника *Летник* за защита от мълния, рум. *mărțișor*, гр. *μάρτης* и др. (Чёха 2009: 53–54; Плотникова 2009: 123).

(Parahagi 1908: 123–124). Същата метафора носят синтагмите *завързана мома* ‘хубава, нагиздена, напета’, нещо *по-завързано* в смисъл на по-интересно, по-привлекателно, бълг. *не се връзва* = рум. *ni se leagă!* ‘имам нещо общо с друго нещо, съответствам (обикн. в отрицание)’, употребявано, когато има пропуск, неяснота, несвързаност (DLR 4: 529)⁷. Ще поставим в този ред и примерите, в които двата народа отъждествяват *връзаното* с нещо здраво, силно, красиво или правилно според старите представи: бълг. *връзвам кокал (кост)* диал. ‘наедрявам, пораствам, заяквам’, диал. *връзвам лой* ‘напълнявам’, диал. *вързва, вързува* ‘угоява се’ (Родопите); рум. *a lega* прен. ‘ставам силен, жилав, възмъждавам’ (DLRLC), употребата на *a lega* за сосове, конфитюри и под. ‘сгъстявам се’, за съединения, химически субстанции ‘втвърдявам се’. В рамката на семантичния преход попада и изразът *да връжем закона* ‘да наредим, да договорим закона’ (НГ 1: 159), съответстващо на *a lega* ‘налагам, обнародвам’ (DLR 4: 544).

В този ред може да бъде поставено и преносното значение на колокация от типа *връзвам думи* ‘говоря добре’. То е основано на символни семи, отвеждащи до архаичното съотнасяне на *речта* с *тъкането*. Ведийските химни сравняват словесното творчество със занаятчийско творение⁸. Без това сакрално звучене, но с живи в подсъзнанието асоциативни препратки са изразите *две думи не може да върже* ‘не умее да говори, да се изказва’, ‘занемял е от смущение или уплаха’ (ФРБЕ 1: 249), остар. *вържи го накъсо* ‘говори кратко, по същество’ (НГ 1: 159); рум. *a lega vorbe fără șir* ‘говоря несвързано’. Началото на разговора е като *завързване* (на нишките на основата при тъкане): бълг. *завързвам* (но и *отварям!*) *дума (приказка, разговор)* ‘започвам разговор’ (ФРБЕ 1: 249)⁹, рум. *a lega vorbă (cu cineva)* ‘започвам разговор’. Остаряла е употребата на глаголите като ‘скрепвам уговорка’: бълг. *връзвам* ‘завързвам, удумвам си, сговарям се с някого за нещо’ (НГ 1: 159), *вървз* ‘обещание’ (Прилеп) (БЕР 1: 188)¹⁰, *обвързвам се с клетва* и др.; рум. остар. *a lega voroavă (cu cineva)*, ‘постигам съгласие, сключвам споразумение’, *a lega cuvânt* ‘давам тържествено обещание’, остар. *a lega tocmeală* ‘връзвам пазарлък’, ‘споразумявам се’ (DLR 4: 530), *a se lega prin jurământ* ‘обвързвам се с клетва’.

3.3. ‘Връзвам’ – ‘създавам близост’. Индоевропейски е моделът, в който *връзаното* е асоциирано със *задомяването*¹¹. В него се пазят следи от старите

⁷ Англ. *tie* ‘завършвам наравно игра; изравнявам резултат’, полит. ‘получавам равни гласове’ (АБР: 398) по особен начин се вписва в същия метафоричен модел.

⁸ *Тъкането на поеми* е обща индоевропейска метафора. За траките поетът бил посветен, „завързвал“ думите по внушение на божеството, елините го наричат *epēontektones* ‘занаятчия на думите’ (цит. по Маразов 2018: 7).

⁹ Срв. по-общото значение на *свързвам възела* ‘турям начало, заемам се със създаването на нещо’ (ФРБЕ 2: 279).

¹⁰ Срв. и стгр. *δέω* ‘връзвам с думи, с обещание и под.’ (ГРС: 295).

¹¹ Вж. англ. *tie* ‘свързвам, съединявам в брак’, *to get tied* разг. ‘оженвам се, връзвам се’ (АБР: 398).

то е закъснял за закуска, обяд или вечеря, без храна’ (DFRB: 306) е интересна и независима вариация на асоциативното свързване ‘връзвам’ – ‘напомням’ в българските примери. Въображаемият акт с връзването на предмет на врата на закъснелия има функционално сходство с връзването на конец на ръката при българите – да напомня за случилото се, за да не се повтори.

3.5. ‘Връзвам’ – ‘давам плод’. Рано регистрирана балканска изосемия, възникнала на основата на народната вяра, че с магически възел може да се „привърже“ плодородие за растенията: бълг. *Тая ябълка вече трета година не връзва никакъв плод; връз ‘плод’, зăвързак, зăвърз* (Брезнишко, Свищовско, Търновско, Никополско), *зăврѝзок* (Зап.), *зăврѝлък* (Равна, Провадийско) ‘завързал плод’ (БЕР 1: 188, 578); рум. *Porumbul e legat, fasolea leagă bob*¹⁵. Любопитно е, че *a lega* в румънската народноразговорна реч се използва и за животни в значение ‘зачева’ (DLR 4: 546)¹⁶.

Осмислянето на връзването като зло, което води до състояние, близко до смъртта, е изпълнено в няколко групи метафорични езикови средства.

3.6. ‘Връзвам’ – ‘отнемам силите, причинявам безсилие’. Преносното значение ‘безсилен’ е регистрирано от Кр. Сандфелд (Sandfeld 1930: 39). Архетипни семи, свързани с представите за магията на *връзването*, намираме в стб. съ-вѝзѝтн ‘стягам, свързвам’, ‘права недъгав’. Идеята носят и синтагмите отвѝрѝзѝтн слѝухѝ ‘връщам слуха на някого’, отвѝрѝзѝтн ѝуста ‘говоря, мога да говоря’, ‘връщам способността на някого да говори’, *да отвѝрѝзѝ ѝѝца ваша* (СР) и др., в които висша сила (Бог) развързва болната част от тялото. Българите и днес наричат дете, което расте трудно, *завѝрѝзѝк* или *зăврѝз* (Сливен, Шумен, Търновско, Веригово, Карловско) (БЕР 1: 578)¹⁷. Народното съзнание възпроизвежда архаичната идея, че развитието на детето е постепенно *откриване* и *развързване* на органите му (Седакова 2007: 294). Периодът около раждането е особено опасен заради страха от *вѝрѝзѝни* тайно *вѝзли* по дрехите на родилката и мъжа ѝ, *опасване на пояс, прехѝврѝляне на крак ѝрѝху крак, сплитане на коси* или *скръѝстване на рѝѝе* около родилката и под., защото те ще я „затворят“, ще затруднят раждането или ще забавят укрепването на детето и майката¹⁸. Следи от архаичната представа за съдбовната предопределеност на човешката съдба лежат като периферни семи в семантиката на много разговорни соматични фразеологизми: бълг. *връзвам рѝѝете на някого* ‘ставам при-

¹⁵ Срв. и алб. *Lidh kalili gruri, lidhën domatet*, гр. *Δεν έδεσαν ακόμα τα στάχυα* и др.

¹⁶ По време на *Вълчите празници* в южнославянската и румънската обредност има практика да не се изхвърля пепелта от огнището, защото вълците ще ядат или ще облизват въглените и така ще се плодят.

¹⁷ Срв. и *завѝрѝзѝк* ‘дребен, но як човек’ (Ихтиман, БЕР 1: 578), т.е. *вѝрѝзан* да расте нагоре, но наедрял на тегло.

¹⁸ В Румъния бременната не сплитала косите си, за да не роди дете с „вѝрѝзан“ език (Evseev 1997: 306). Трансилванските немци развързвали възлите по дрехите на родилката и отключвали всички ключалки, за да има безпроблемно раждане (вж. данните за различни култури от Западна Африка, Европа, Индонезия и др. у Фрзсер 2001; Шевалие, Геербрант 2000: 186 и следв.; Бидерман 2003: 65–67).

чина някой да не работи; спъвам го в работата му’ (ФРБЕ 1: 183), *вързан в ръцете* ‘много несръчен, непохватен’, *вързан в ума и ръцете* ‘изключително некадърен, непохватен, не може да се справи с положението и трудностите в живота’ (ФРБЕ 1: 198) и др. = рум. *a-i lega cuiva mîinile, a lega (pe cineva) de mîini și de picioare* ‘преча или отнемам възможността на някого да действа свободно, ограничавам го в действията му’ (DFRB: 307, 390) и др.; бълг. *завързано (вързано) дете* ‘дете, което не е проходило’¹⁹, *вързан в краката* ‘тромав, не умее да танцува’ (ФРБЕ 1: 198) = рум. *a i se lega (cuiva) picioarele* ‘не мога да ходя или ходя много трудно, с големи усилия’ (DEX: 565); бълг. *вързвам езика (или устата) някому* ‘накарвам някого да не говори повече’, ‘накарвам някого да млъкне, като оборвам твърденията му със силни доводи, действия, на които не може да възрази’, разг. *вързан в езика* ‘който не умее да говори, да се изразява добре’ (ФРБЕ 1: 198), *вързан ми е езика (на възел)* ‘не мога да говоря поради някакво силно чувство, обикн. страх, уплаха или изненада, учудване’, ‘не мога, не умея да говоря, да се изразявам добре’ (ФРБЕ 1: 199) = рум. *a lega limba (sau gura) cuiva* ‘накарвам някого да млъкне, да не говори повече’, ‘накарвам някого да млъкне, като оборвам твърденията му със силни доводи, факти, действия, на които не може да възрази’ (DEX: 565), *a fi cu limba (sau gura) legată* ‘не умея да приказвам, да говоря убедително, да защита позициите си’ (DLR 4: 558) и др.²⁰; *a fi cu ochii legați* ‘не забелязвам, не обръщам внимание какво става около мене’ (DFRB: 229) и др. И в двата езика символиката на *вързването* прониква в полето на отрицателните емоции, които обезсилват (физически и духом): вж. стб. *съвззати* ‘вързвам’, ‘покорявам, побеждавам, сломявам’, ‘усмирявам, укротявам’ (СР), *поувързание* ‘душевна мъка’, *развързание* ‘просветление, откровение’ (Супрасълски сборник, X в.) (БЕР 1: 188; СС: 568), вж. и Къ сласти прѣдълежаштии въжа. (Пандектите на Антиох XI в.; Miklosich 1865: 504); рум. *a lega* означава още ‘лишавам от прошка за греховете (= „вързвам“ душата с вина)’, ‘причинявам състояние на досада, раздражение, нервност; дразня, измъчвам, отегчавам’ (DLR 4: 558), *a-i se lega limba cuiva* ‘внезапно силно се изплашвам’ (DFRB: 329) и др.

3.7. ‘Вързвам’ – ‘причинявам стерилитет’. В южнославянската ритуална практика завързването на възел по сватбените дрехи причинява на младите безплодие (СМ: 472–473; Седакова 2007: 244), вж. бълг. *вързуючка* ‘магия за полово безсилие’ (Велес, БЕР 1: 188); рум. *legătură* ‘магия за импотентност’ (в опозиция с *dezlegătură*), *a lega* ‘правя магия за полово безсилие’, (*om*) *legat* ‘импотентен (човек)’, арум. *Gionile a tău easti ligat* ‘годеникът ти е омагьосан’ (по данни от Brâncuș 1999: 104).

3.8. ‘Вързвам’ – ‘създавам затруднение’. Езиковото съзнание е категоризирано чрез възела всяка ситуация на затруднение, свързана с нарушена хармония в човека и в окръжаващия го свят. Това не е необичайно, защото ритуалните практики на различни народи, описани от Дж. Фрейзър, отразяват вярата,

¹⁹ Вж. различната вътрешна форма на руските паралели *сидячка, сидяка, сидень, седун* и др. (Седакова 2007: 294).

²⁰ Срв. и англ. *tongue-tied* ‘с дефект в говора’, ‘мълчалив, неразговорлив, неспособен да говори от силно смущение’ (АБР: 406).

че възелът „затваря“ пътя на живота и променя съдбата (Фрэзер 2001: 326)²¹. С негативна конотация е съдържателният план на следните единици: бълг. *вързвам магия* ‘омагьосвам’, *навързълки* ‘неприятности’ (= възли по нишката на съдбата) (Прилепско, БЕР 1: 188), разг. *завързана работа* ‘заплетена ситуация’, вж. и ср. *врзино кòло* ‘вещерско хоро’, ‘неразбория’ (СБР: 50); рум. *lega*, арум. *leg* ‘омагьосвам’ (DDA: 624), рум. *nodul de contradicții* ‘възелът на противоречията’ (Evseev 1997: 306) и др.

3.9. ‘Връзвам’ – ‘правя зависим, задължавам’. Зависимостта от обстоятелствата или от поет ангажимент също е *вързване*: бълг. *вързвам се* ‘обвързвам се, задължавам се (вкл. и правно)’ (*Вързах се да гледам децата целия ден. Вързах ме да подпиша*), диал. *завръз* ‘обвързване, задължение’ (БЕР 1: 578)²²; рум. *s-a legat la cap* ‘обвързал се’, *s-a legat să scrie o carte* ‘задължил се да напише книга’, *s-a legat prin jurământ* ‘обвързал се с клетва’ и др.; срв. арум. *leg* ‘ангажирам, задължавам’ (DDA: 624)²³. В религиозен контекст думите придобиват смисъл на забрана: бълг. *вързвам* ‘забранявам’ (*Духовникът ме е вързал*) (НГ 1: 159); рум. остар. *a lega* ‘забранявам’, *dezlegare la pește* ‘разрешение (опрощение) за риба’, *cârneleagă* (арум. *cârleagă, cășleagă*) ‘название на седмицата преди Велики посты, когато се яде месо в сряда и петък’ (Brâncuș 1999: 104–105).

3.10. ‘Връзвам’ – ‘предавам на смъртта’. Погребалното конотиране на възела се поддържа в религиозната картина на света. Библейските текстове съдържат образите „примки на смъртта“, „вериги на ада“ и др., а Страшният владетел на тези *вързки* е Бог, описван с *мрежа*, с която наказва виновните. В определен дискурс *възелът* затруднява пътя на покойника към вечността, но в друг осигурява ритуалното *свързване* със смъртта – вж. стб. глагол *свързати* ‘вързвам’ и ‘обвивам, повивам мъртвец в специално платно’, *свързати* *сърцето* ‘да предам на смърт, да осъдя на смърт’. Значимостта на прехода от този в другия живот придава на изречената клетва или на завещаното силата на магическо *вързване*: вж. рум. *a lega pe cineva cu limbă de moarte* ‘заклевам някого да изпълни предсмъртно желание’, *a lega* ‘завещавам’.

Има основание да се мисли, че вторичната номинация при група изрази е мотивирана от културни стереотипи, които водят до особени вариации на символността в двете културни общности.

3.11. ‘Връзвам (пари)’ – ‘съхранявам, спестявам’. Семантичният преход е реализиран в изрази, създадени на основата на еднотипен образ (пари, вързани в кърпа): бълг. разг. *вързвам парата в девет възела, вързвам в девет (три) възела* ‘пестя, живея със сметка’, ‘много усърдно пазя, крия нещо (обикн. спестени пари)’ = рум. *a lega paraia cu șapte (sau nouă, zece) noduri*

²¹ Срв. идиома *гордиев възел*, употребяван за неразрешим проблем, при който само разсичането на възела може да донесе освобождение и власт над света.

²² Вж. англ. *tie down* ‘ограничавам, обвързвам със задължения, условия; подчинявам’ (АБР: 398).

²³ Вж. и англ. *tie* ‘обвързвам със задължения, условия и пр.’ (АБР: 398).

букв. ‘връзвам парата със седем (девет, десет) възела’, *a lega băierile pungii (cu zece noduri)* букв. ‘връзвам връзките на кесията (с десет възела)’ (DLR 4: 520), нар. *a lega băierile de la pungă*²⁴ букв. ‘връзвам връзките на кесията’ (DFRB: 390) ‘много пестеливо харча, старателно правя икономии’, ‘проявявам скъперничество’. С по-общо значение за всяко ценно нещо се употребява бълг. разг. *в кърпа да го вържеш* ‘много хубав, чудесен (= трябва да го скриеш и опазиш)’ (ФРБЕ 1: 162). Семата ‘сигурно’ присъства и в изразите *в кърпа ми е <вързано>*, *имам го в кърпа вързано* ‘осигурен ми е благоприятният изход на нещо, което е в моя полза’, *в кърпа ще вържеш някого* ‘ще принудя някого да ме слуша, да ми се подчинява’ (ФРБЕ 1: 162); срв. и по-новите синтагми *връзвам пенсия (заплата)* ‘осигурявам, обезпечавам пенсия (заплата)’; жарг. *връзвам оценка* ‘получавам някаква оценка при изпитване’.

3.12. ‘Връзвам’ – ‘лъжа’. Културно стереотипно значение, характерно за бълг. жарг. *връзвам* ‘карам някого да приеме за истина нещо невярно; лъжа’, *връзвам се* жарг. ‘приемам нещо невярно за истина; лъжа се’, *връзвам на празни ясли някого* ‘измамвам, изигравам’ (ФРБЕ 1: 182), рум. *a lega pe cineva la gard* ‘излъгвам, изигравам някого’, *a lega la ochi pe cineva* букв. ‘връзвам на очите на някого’, ‘заблуждавам, мамя’ (DFRB: 391).

3.13. ‘Връзвам’ – ‘изоставям’. Културно стереотипно значение, характерно за рум. *a lega ceva de gard* букв. ‘връзвам нещо за оградата’, ‘отказвам се, изоставям нещо’, *a lega cartea (școala) de gard* букв. ‘връзвам книгата (училището) за оградата’, ‘отказвам се от книгите, от ученето’ (DFRB: 390). Образът на *оградата*, появяващ се и в други румънски изрази, придава национална специфика на символиката на връзването. Вероятно образът на *оградата* подсъзнателно е натоварен с идеята за *граница* между свое и чуждо, подобно на *прага*, *междата*, осмислени в старите представи като „ничие“ пространство.

Без да е в състояние да изчерпи докрай обширния и сложен проблем за езиковите превъплъщения на културните символи, анализът позволява следното заключение.

Магическо-религиозните форми на символността оказват огромен „пораждащ натиск“ върху езиковите пластове. Очертаният богат лексикален и фразеологичен корпус, отразил символиката на *връзването* в книжовни, диалектни, фолклорни или религиозни текстове, изисква да бъде проучен като единно смислово поле, в което всеки езиков факт „осветява“ различен детайл от една цялостна картина. Именно корпусният характер на изследването позволява да се заключи, че асоциативната мрежа, „изплетена“ около чувствено възприемаемия образ (напр. акта на *връзване*) по сложен и етноспецифичен начин преплита концептуално три опозиции: *връзвам – развързвам, отворен – затворен* и *външен – вътрешен*, и трите функциониращи като варианти на противопоставяния от по-висок ред, като *живот – смърт* и *добро – зло* (вж. и Шевалие, Геербрант 2000: 186 и Цивъян 2009: 116).

²⁴ Остар. *pungă* ‘торбичка с 500 златни дукати, турско средство за заплащане преди XIX в.’.

Установените в двата езика семантични преходи (като асоциирането с връзване на представата за раждане на плод, за цялостно и здраво изграждане, за социалните връзки, за усещането за сигурност или зависимост и др.) са познати в различна степен в целия балкански ареал и доказват наличието на балкански начин на мислене и оценка на окръжаващия свят. Привличането на повече езикови данни от други индоевропейски и неиндоевропейски езици би позволило по-конкретни изводи за ареала на разпространение на всеки от семантичните процеси, но може да се допусне, че някои от тях имат универсален характер.

Как фрагментите от митологичния свят се вграждат в съвременния модел на света, какво се случва със семантиката на думите символи в различните срезове и как се проявяват в езика символната многозначност и амбивалентност? В руската когнитивна лингвистика е разработен модел, който намира отговорите на тези въпроси в спецификата на символната семантика като многопластово образуване (Шелестюк 1997: 125–143; 2003: 32–45; Никитин 1983; Гак 1971 и др.). Подобна гледна точка позволява да се открият следните особености на езиковите символи: 1) Те се отличават с полиденотативност и формиране на отделна „реалност“ около всеки денотат. Така при употреба на единицата двете реалности (*връзване*, от една страна, и *ситуация на трудно раждане, болест, емоционално обвързване* и под., от друга) са като паралелни и свързани светове. В резултат чувственият образ от означаващото на лексемите за ‘връзвам’, ‘вързан’, ‘възел’ и др. се превръща във форма за езиково изразяване на символа (срв. Якушевич 2012: 2–6). 2) Откроява се специфика на сигнификата, част от семите на който отвежда до културни стереотипи и архетипни представи и придава на думата особена „символна аура“ (Шелестюк 1997: 125–143; 2003: 32–45). Езиковият анализ разкрива сложната динамика на архетипните семи, които от ядрото на древните представи са изтласкани в периферията на съвременната семантика. 3) Проявява се важноста на конотацията, родена от социокултурния опит и традициите на колектива, която „напътства“ интерпретацията на единицата. 4) Очертава се динамичното смислово единство на систематизираните единици и се откроява фактът, че една и съща денотативна реалност (напр. *магия за стерилитет*) се вербализира с различни езикови средства (имена, глаголи, словосъчетания и др.).

Библиография

- Алексова, Василка. 2013. *Сватбената терминология в българския и румънския език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Бидерман, Ханс. 2003. *Речник на символите*. София: Рива.
- Вътов, Върбан. 2002. *Библията в езика ни*. Велико Търново: Слово.
- Гак, Владимир Г. 1971. Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания. В: Алексей А. Леонтьев (отв. ред.). *Семантическая структура слова*, 78–96. Москва: Наука.
- Елиаде, Мирча. 1998. *Образи и символи (I). Размисли върху магическо-религиозната символика*. Превод от френски Лиляна Цанева. София: Прозорец.

- Илиада = Омир. 1969. *Илиада. Митове, легенди, епос*. Превод от старогръцки Александър Милев, Блага Димитрова. София: Народна култура.
- Кун, Николай. 1969. *Старогръцки легенди и митове*. Четвърто издание. София: Наука и изкуство.
- Маразов, Иван. 2010. Лабиринтът като инициационен път. В: *Миф 15. Юбилейно издание за 15-годишнината от създаването на Департамент „История на културата“ на НБУ*, 5–58. София: Издателство на НБУ.
- Маразов, Иван. 2018. Царска идеология и изкуство у траките. https://www.thracefoundation.org/wp-content/uploads/2018/03/Marazov_Tzarska_ideologia_BG.pdf (20 август 2018).
- Никитин, Михаил. 1983. *Лексическое значение слова*. Москва: Высшая школа.
- Плотникова, Анна. 2009. Мартовские сюжеты в полевых исследованиях под Буззу, Румыния. В: Ирина А. Седакова (отв. ред.). *Мартеница. Mărțișor. Μάρτ'ς. Verore. Материали круглого стола 25 марта 2008 г.*, 118–138. Москва: Институт славяноведения РАН.
- Плутарх. 1994. *Сравнительные жизнеописания в двух томах*. Издание второе, исправленное и дополненное. Т. 1. Перевод С. П. Маркиша, С. С. Аверинцева. Москва: Наука.
- Седакова, Ирина. 2007. *Балканские мотивы в языке и культуре болгар*. Москва: Индрик.
- СМ = С. М. Толстая (отв. ред.). *Славянская мифология. Энциклопедический словарь*. 2002. Москва: Международные отношения.
- Фрззер, Джеймс Джордж. 2001. *Золотая ветвь. Исследование магии и религии*. Том 1. Москва: Terra Книжный клуб.
- Цивьян, Татьяна. 2009. *Модель мира и ее лингвистические основы*. Изд. 4-е. Москва: Либроком.
- Чёха, Оксана. 2009. О Μάρτ'ς ο πεντάγωνος. В: Ирина А. Седакова (отв. ред.). *Мартеница. Mărțișor. Μάρτ'ς. Verore. Материали круглого стола 25 марта 2008 г.*, 53–62. Москва: Институт славяноведения РАН.
- Шевалие, Жан, Ален Геербрант. 1995. *Речник на символите*. Т. 1. София: Петриков.
- Шелестюк, Елена. 1997. О лингвистическом исследовании символа. (Обзор литературы). *Вопросы языкознания* 1997 (4). 125–142.
- Шелестюк, Елена. 2003. Представленность символа в структуре понятия. In: E. A. Pimenov, M. V. Pimenova (Hrsg.). *Mentalität und Mentales*, 32–45. Landau: Verlag Empirische Pädagogik.
- Якушевич, Ирина. 2012. Лингвокогнитивная типология символов. *Вестник РУДН, Серия Лингвистика* 2012 (4). 5–12.
- Assenova, Petya. 1993. Gr. δεμένος. Parallèles balkaniques et origines mythologiques. In: *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 14ης συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α. Π. Θ.*, 27–29 Απριλίου 1993, 510–524. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Brâncuș, Grigore. 1999. *Concordanțe lingvistice româno-albaneze*. București: Editura Academiei Române.
- Georgiev, Vladimir. 1975. Die thrakischen Götternamen. Ein Beitrag zur Religion der alten Thraker. *Linguistique balkanique* 18 (1). 5–56.
- Ghinoiu, Ion. 2005. *Cotoara satelor: calendar popular*. București: Editura Academiei Române.
- Ghinoiu, Ion. 2007. *Sărbători și obiceiuri românești*. București: Editura Academiei Române.
- Dumézil, Georges. 1988. *Mitra – Varuna*. New York: Zone books.

- Evseev, Ivan. 1997. *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*. Timisoara: Editura „Amarcord”.
- Marazov, Ivan. 1995. Philomele the Weather and Bendis the Spinner. In: Aleksandur Fol (ed.). *Studia in Honorem Georgii Mihailov*, 307–317. Sofia: Sofia University „St. Kl. Ohridski”.
- Miklosich, Franz von. 1862–1865. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Emendatum auctum*. Vindobonae: Guilelmus Braumueller.
- Papahagi, Pericle. 1908. Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen. In: G. Weigand (Hrsg.). *XIV Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig*, 113–170. Leipzig: Johann Ambrosius Barth.
- Sandfeld, Kristian. 1930. *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*. Paris: E. Champion.
- Schubert, Gabriella. 1984. Konac, vrpce i tkanina kao magijska sredstva narodne medicine u Jugoistočnoj Evropi. *Makedonski folklor* 17 (33). 135–151.

Източници

- АБР = Ранкова, Мария, Теодора Атанасова, Иванка Харлакова. 1988. *Английско-български речник*. Т. 2. София: Наука и изкуство.
- БЕР = *Български етимологичен речник*. Т. 1–. 1971–. София: Издателство на БАН.
- ГРС = Вейсман, Александр. 1991. *Греческо-русский словарь*. Санкт Петербург, Москва: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина.
- ЛБР = Войнов, Михаил, Александър Милев. 1990. *Латинско-български речник*. Четвърто издание. София: Наука и изкуство.
- МНМ = *Мифы народов мира. Энциклопедия в двух томах*. 1987. Москва: Советская энциклопедия.
- НГ = Геров, Найден. 1975–1978. *Речник на българския език*. Т. 1–5. София: Български писател.
- ПБР = *Португалско-български речник*. 1996. София: Карина.
- СБР = *Сръбско-български речник*. 2004. София: Издателска къща ПАЛ.
- СР = *Старобългарски речник*. 1999–2009. Т. 1–2. София: Валентин Траянов. Дигитална XML версия – http://histdict.uni-sofia.bg/oldbgdict/oldbg_search/. (23 август 2018).
- СС = Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова (ред.). 1994. *Старославянский словарь: по рукописям X–XI веков*. Москва: Русский язык.
- ФРБЕ = Кети Ничева, Сийка Спасова-Михайлова, Кристалина Чолакова. 1974–1975. *Фразеологичен речник на българския език*. Т. 1–2. София: Издателство на БАН.
- DDA = Papahagi, Tache. 1963. *Dicționarul dialectului aromân (macedo-roumain)*. București: Editura Academiei.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. 1998. București: Univers enciclopedic.
- DFRB = Kaldieva-Zaharieva, Stefana. 1997. *Dicționar frazeologic român-bulgar*. Sofia: EABS „Prof. Marin Drinov”.
- DLR = *Dicționarul limbii române*. Т. 4. 2008. București: Editura Academiei Române.
- DLRLC = *Dicționarul limbii române literare contemporane*. 1955–1957. București: Editura Academiei Republicii Populare Române.
- IEW = Pokorny, Julius. 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern.
- МЛОЕГ = Δημητράκος, Δημήτριος. 1875–1966. *Μέγα λεξικόν ὅλης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης (δημοτικῆ, καθαρῆ, μεσαιωνικῆ, μεταγενεστῆρα, αρχαία)*. 15 τόμοι. Αθήνα: Ασημακόπουλος Ν. και Σία.